

*Слободян О. С., здобувач навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України, Харків*

*Slobodian O., researcher of Training Research and Production Center of the
National University of Civil Defence of Ukraine*

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АКТИВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

MECHANISMS OF ACTIVE INDUSTRIAL POLICY REALIZATION

У статті обґрунтовані пріоритети державної промислової політики в Україні, виділені галузі, переважний розвиток яких підвищить науково-технічний рівень виробництва і якість матеріальної бази соціальної сфери, приведені механізми цільового і ефективного використання ресурсів, оцінки необхідних фінансових коштів і запропоновані джерела мобілізації ресурсів для проривного розвитку промисловості.

Ключові слова: промисловість, промислова політика, державне управління, державні механізми, інвестиції.

The article substantiates the priorities of state industrial policy in Ukraine, identifies areas whose predominant development will increase the scientific and technical level of production and the quality of the material base of the social sphere, mechanisms for targeted and efficient use of resources, estimates of financial resources and sources of resource mobilization for industrial breakthrough.

Keywords: industry, industrial policy, public administration, state mechanisms, investments.

Постановка проблеми. У всьому світі державній промисловій політиці традиційно приділяється пильна увага. Останніми роками питання її формування набули підвищену значущість і в Україні. На перший план виходять гармонізація промислової політики з науково-технічною і інноваційною сферою, урахування специфіки різних секторів і технологічних напрямів, мобілізація ресурсів для проривного розвитку промисловості. Визначення пріоритетів промислової політики, виявлення причин і чинників, що впливають на перспективний розвиток галузей промисловості в умовах інноваційної економіки і є основним напрямом подолання негативних наслідків в економіці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми формування та реалізації державної промислової політики та державних механізмів розвитку промисловості України присвятили свої публікації як вітчизняні та у зарубіжні вчені такі В. Александрова, Г. Башнянин, Є. Бойко, М. Горин, Д. Міщенко, І. Макарєнко, Н. Ліба, С. Романюк, Д. Стеченко, М. Кизим, Д. Норт, Р. Коуз, М. Портер, О. Ульямсон та інші.

Метою статті є з'ясувати значення та обґрунтувати сучасні пріоритети розвитку державної промислової політики за допомогою механізмів цільового і ефективного використання ресурсів держави.

Виклад основного матеріалу. Розвиток промисловості обумовлює науково-технічний прогрес країни, забезпечує матеріальну базу наукових установ, впровадження науково-технічних розробок у свою чергу стимулює напрями подальшого розвитку науки і її прикладних застосувань. Стає усе більш очевидним, що без кардинального оновлення матеріальної бази науки, без багатократного підвищення оплати праці науково-конструкторських працівників (що неможливе без прискорення економічного і, передусім, промислового зростання), повернення і закріплення наукових кадрів, особливо молодих, залишаться нереалізованими усі спроби пошуку проривних напрямів науково-технічного прогресу, які дозволили б країні зайняти гідне місце у світовому технологічному русі.

Одне з головних обмежень, яке має бути прийняте із-за напруженості бюджету - відмова від фінансування промислового розвитку за рахунок додаткового навантаження на бюджет. Справа тут не лише в неприпустимості розбалансування важко досягнутої певної бюджетної рівноваги. Принципово початковим положенням має бути умова, при якій ресурси залучаються до економіки на ринковій, комерційній, поворотній, кредитній основі. Строго одиничні виключення повинні знаходитися під суворим державним і громадським контролем - за рахунок бюджету можуть здійснюватися лише окремі проекти розвитку промислової і загальногосподарської інфраструктури, без яких неможливе функціонування або модернізація тих або інших галузей.

Найважливішою умовою промислової політики (її серцевиною у будь-якому випадку може бути тільки дослідження і напрям в промисловість істотних об'ємів засобів) є запобігання розгортанню інфляційних процесів. Це зажадає філігранної роботи органів, що регулюють економіку, передусім грошової влади, по безінфляційному включенню в економіку цих додаткових ресурсів [6].

Не може бути визнана конструктивною спроба вирішувати завдання розвитку більшості галузей промисловості за рахунок гальмування розвитку і ресурсного знекровлення галузей-монополістів, заморожування їх цін і тарифів. У цих галузях також накопичилася безліч проблем, для подолання яких потрібно величезні засоби. Мабуть, правильнішою буде політика динаміки цін і тарифів галузей-монополістів на рівні, близькому до середнього по промисловості (звичайно, за умови прозорості і чіткого контролю їх фінансового господарства).

Визначальна умова успіху (чи невдачі) промислової політики - ефективність (чи неефективність) зусиль із відновлення кадрового потенціала промисловості. Очевидно, для цього потрібна розробка спеціальної програми, прийняття комплексу заходів по різкому поліпшенню оплати праці у виробничій сфері і підвищенню його престижності, створення преференцій, наприклад в іпотечному кредитуванні, залучення кваліфікованих інженерних і робочих кадрів з сусідніх країн, що розвиваються, відтворення на сучасній основі професійно-технічного утворення та ін.

Соціально-економічні умови країни вимагають підйому основної маси підприємств і галузей промисловості, оскільки відновлення окремих секторів не забезпечить досягнення цілей економічного розвитку і зміцнення держави. В той же час очевидна дуже жорстка ресурсна обмеженість, що унеможливує одночасну підтримку усіх галузей. У цих умовах центральне питання - виявлення ключових ланок промислової структури, на яких мають бути зосереджені додатково мобілізовані потенційні ресурси. Представляється, що такими ключовими ланками повинні стати галузі, що замикають міжгалузеві технологічні ланцюжки. Їх прискорений розвиток стане «локомотивом» для суміжних галузей, які у свою чергу стимулюватимуть розвиток своїх постачальників і так далі. Іншим, не менш важливим пріоритетом державної політики має бути підтримка галузей високих технологій. Вона сприятиме підвищенню науково-технічного рівня виробничої сфери і економіки в цілому. Безперечно, необхідно також враховувати народногосподарську і соціальну значущість виділених галузей.

Головним напрямом підтримки промисловості слід вважати механізми замовлень. Саме через організацію замовлень обмежена кількість соціально значимих і високотехнологічних галузей отримає вирішальну державну підтримку, спрямовану на оздоровлення загальнопромислової кон'юнктури, що на певному етапі сформує імпульс до самозбудження економічного зростання, дія мультиплікативних ефектів. По суті йдеться про розкручування висхідної спіралі виробничого, а в подальшому на його основі інвестиційного і споживчого попиту. Як підтверджують багато наукових досліджень, саме внутрішній попит є головним і найнадійнішим двигуном економічного і соціального прогресу [2].

Ключовою галуззю, що вимагає державної пріоритетної підтримки, є сільськогосподарське машинобудування, яке також може забезпечити підвищення завантаження потужностей в суміжних галузях і зміцнити матеріальну базу аграрної сфери, поставляючи селу сучасну і відносно недорогу (порівняно з імпортною) техніку. За ситуації, коли імпорт продовольства за низкою позицій досягає половини споживання в країні і, отже, продовольча незалежність дуже умовна, значення цього напрямку неможливо переоцінити.

Нарешті, до числа пріоритетних галузей має бути віднесене інвестиційне машинобудування. Його потенціал важливо зберегти напередодні неминучого в результаті прискореного економічного підйому багатократного росту капітальних будівельних і монтажних робіт по реконструкції діючих і створенню нових сучасних виробництв, оновленню устаткування на більшості існуючих підприємств, розширенню житлового будівництва.

Загальним принципом промислової політики розвитку усіх галузей має бути забезпечення максимального завантаження потужностей і збільшення обсягів виробництва. Це дозволить основній масі підприємств відновити повноцінну економічну діяльність, налагодити фінансове господарство, розрахуватися з боргами, а найголовніше - розширити інвестиційні можливості як росту і цільового використання амортизаційних відрахувань, так і збільшення власного прибутку для інвестування і на цій основі - хоч би частково модернізувати виробничий апарат і підтримувати його в працездатному стані.

Одним з центральних завдань є вибір технологій ринково-грамотного напряму ресурсної підтримки промислового відновлення, виключаючи безповоротне субсидування галузей і підприємств, які за своєю економічною природою зобов'язані бути такими, що самоокуповуються. Представляється необхідним, щоб ресурси спрямовувалися через структури, комерційний інтерес (доходність і рентабельність) яких і їх ліквідність, а отже саме існування, цілком залежали б від цільового і ефективного використання ресурсів, що проходять через них. Тут повною мірою має бути врахований сумний досвід початку 90-х років, коли чималі державні ресурси або зникали на шляху до підприємств, або розпилювалися на рішення численних приватних завдань на самому підприємстві, і у результаті цілі підтримки у більшості випадків не досягалися. Оптимальною структурою для організації замовлень вибраним пріоритетним галузям і просування засобів для кредитування можуть бути спеціалізовані галузеві лізингові компанії, працюючі на комерційних началах, але під егідою уряду або його органів, що видають питаннями промисловості, і в кооперації з державно-комерційними банками виробничої сфери [1].

Ключовою проблемою організації програми замовлень є механізм забезпечення фінансовими ресурсами. В якості початку слід прийняти жорстку мінімізацію об'єму коштів, що знаходяться, особливо на старті розгортання програми.

Дуже різноманітні і можливі джерела формування необхідних ресурсів, які було б доцільно сконцентрувати в державному позиковому фонді промисловості, що знаходиться у розпорядженні державно-комерційних банків. Його засоби могли б використовуватися виключно на меті коротко- і довгострокової кредитної підтримки промислового розвитку; деякі з перераховуваних нижче джерел могли б мати свого роду депозитний характер і частково вилучатися з виникненням невідкладних потреб у первинного власника відповідного ресурсу.

Представляється, що першим джерелом повинен стати відомий грошовий «навіс» (тобто вільні засоби бюджету. Неправомірно, коли на бюджетних рахунках накопичуються значні суми, тоді як промисловість деградує через відсутність інвестиційних ресурсів і обігових коштів).

Іншим джерелом позикового фонду промисловості (у режимі міжбанківського кредитування згаданих банків) повинні стати засоби Ощадбанку України, що акумулює вклади населення, які в нормальній економічній організації представляють один з основних ресурсів кредитування розвитку економіки.

Набуває загальнодержавного значення завдання організації економічно ефективної системи використання накопичуваних в перспективі значних страхових і пенсійних фондів. У будь-якому випадку цей ресурс повинен розглядатися як один з масштабних і довготривалих пасивів позикового фонду промисловості, природно на комерційних основах в якості довгострокових депозитів в згаданих банках. До речі, те, що покладає надії на управління процесами в цій сфері за допомогою ринкових механізмів може виявитися (як і в інших випадках) передчасним. Мабуть, в режимі державного управління страхової і пенсійної справи слід встановити долю вкладу ресурсів страхових і

пенсійних компаній до позикового фонду промисловості. Навіть у сучасних умовах недостатньо розвиненого страхового бізнесу в обороті відповідних компаній знаходяться значні ресурси [5].

Тут доречно відмітити, що необхідно вирішити, нарешті, питання про обмежене використання емісійного ресурсу як одного з методів фінансування прискорення економічного зростання. До теперішнього часу панує фальшивий по суті стереотип категоричної відмови від використання емісійного ресурсу, хоча з економічної теорії і світової практики з очевидністю слідує можливість використання емісії як каталізатора економічного зростання. Якщо організувати рух засобів, що залучаються до економіки, по технологічних ланцюжках суміжних галузей, то результатом такого руху емітованих засобів стане нарощування зроблених товарних мас, адекватних додатково випущеним в звернення грошовим коштам, і виникнення скільки-небудь значних інфляційних наслідків буде виключено.

Найбільші резерви ресурсів розвитку промисловості можуть бути знайдені в її галузях. Так при усій відмінності оцінок вивезення капіталу його об'єм обчислюється багатьма десятками мільярдів доларів, тоді як для надання стартового імпульсу прискоренню розвитку вітчизняної оброблювальної промисловості потрібно всього декілька мільярдів доларів.

Одне із завдань активною промисловою політики - необхідність дієвих зусиль влади по використанню можливостей фондового ринку в інтересах розвитку виробничої, і передусім промисловою, сфери.

Нині склалися умови для масштабного виводу на фондовий ринок багатьох десятків порівняно міцних середніх і великих підприємств з регіонів України з урахуванням вже накопиченого досвіду і зростаючих оборотів ринку. За останні роки на фондовому ринку розміщено корпоративних облігацій на суму більше 1,5 млрд. дол. Представляється, що цей вид цінних паперів має ряд переваг в залученні засобів інвесторів, наприклад, перед банківським кредитуванням і вексельним оборотом - більша свобода маневру грошовими коштами у інвестора і позичальника, вигідніші умови залучення засобів для позичальників та терміни погашення та ін [3].

Найважливіша перевага ринку корпоративних облігацій - можливість залучення засобів численних дрібних інвесторів, у тому числі засобів населення, що дуже актуально, якщо врахувати недовіру населення до банківської системи після ряду банківських криз. Цей канал мобілізації засобів для розвитку промисловості може стати також каналом для часткового повернення вивезеного капіталу (особливо тій його частині, яка знаходиться на малодоходних депозитах українських громадян і їх офшорних компаній в зарубіжних банках). Важливо також, що ринок корпоративних облігацій промислових компаній неминуче в процесі конкуренції за засоби інвесторів як джерела пасивів орієнтуватиме банки на промислове кредитування (і придбання облігацій). Навіть за найобережнішими оцінками, в майбутні 3-5 років при активному створенні владою сприятливої економічної кон'юнктури через ринок корпоративних облігацій можна буде притягнути на потреби промислового розвитку у виді середньо- і довгострокових запозичень декілька десятків мільярдів доларів. Не

менш важливий і потенційний ринок акцій, на якому сьогодні обертаються акції тільки декількох десятків промислових компаній. Відома величезна недооціненість українських компаній, а пригнічуюча частина цілком благополучних українських промислових структур навіть не представлена на цьому ринку [4].

Цілеспрямовані дії державних органів на розширення участі промисловості на ринку акцій і найголовніше - агресивна політика промислового росту, пожвавлення загальноекономічної кон'юнктури, на цій основі підвищення довіри вітчизняних і зарубіжних інвесторів - вже найближчими роками також можуть притягнути через ринок акцій багато десятків мільярдів доларів.

Прискоренню модернізації промисловості країни і досягненню високих темпів росту обсягів виробництва продукції і підвищення її якості і конкурентоспроможності сприяло б також рішення наступних проблем :

- економічній відповідальності підприємств за цільове використання амортизаційних відрахувань. Враховуючи низьку ефективність заборонних заходів, можна було б встановити податкові санкції (наприклад, збільшувати розмір оподаткованої бази на суму використаної не за цільовим призначенням амортизації). В той же час було б правильно відновити пільговий режим оподаткування прибутку підприємств промисловості, що направляється на інвестиційні цілі;

- тіснішої ув'язки подальших програм приватизації із завданнями інвестування в підприємства, що приватизовуються, зокрема, пропозиція про те, щоб до 50% грошових коштів, що сплачуються в приватизаційних процедурах, через відповідні банки спрямовувалися б як цільова кредитна підтримка держави інвестиціям в основний і оборотний капітал цього підприємства;

- створення фондів гарантування інвестицій на державному і регіональному рівнях;

- використання хоч би незначних бюджетних коштів для компенсації частини процентних витрат підприємств по тих, що притягаються підприємствами порівняно дорогих кредитів комерційних банків;

- створення умов для формування класу ефективних власників і сучасних менеджерів, що дотримуються принципів ділової моралі і прихильних цілям розвитку високоефективного і цивілізованого бізнесу, як представляється, ця функція має бути головною в роботі промислових міністерств і відомств;

- доцільно також проаналізувати причини повільного просування угод про розділ продукції і прийняти необхідні рішення по прискоренню цих процесів. Заслуговують на увагу пропозиції про передачу іноземним компаніям в концесії додаткові 20-30 великих і середніх родовищ корисних копалини, які не можуть розроблятися українськими промисловцями, а отримувані кошти направляти на модернізацію вітчизняної оброблювальної промисловості.

Висновок. Зрозуміло, викладені напрями активізації державного управління промисловою політикою і в цілому економічним розвитком не є вичерпними. Очевидно, що потрібне термінове визначення позиції країни в цих проблемах і енергійні адекватні дії. Інакше - і це підтверджується розробками найбільш авторитетних наукових установ - країна може увійти до застою на

порядок гірший, ніж той, який почався декілька десятиліть тому і на жаль, по суті триває.

Список використаних джерел

1. Горин М.П. Механізм розвитку промислового виробництва регіону /М.П. Горин // Регіональна економіка. — 2009. — № 1. — С. 59—67.
2. Ліба Н.С. Формування основних цілей регіональної промислової політики. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 22. Ч. 2. С. 63—67.
3. Макаренко І.О. Сучасні складові державної промислової політики України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_3_11.
4. Міщенко Д.А. Удосконалення механізму управління бюджетними видатками в Україні / Д.А. Міщенко, Л.О. Міщенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2017. — № 3. — С. 13—16.
5. Розвиток національної економіки на засадах неоіндустріальної модернізації / С.В. Іванов, В.І. Перебийніс, Є.В. Котов, О.В. Федірець. Управління економікою: теорія та практика: зб. наук. пр. К.: ІЕП НАНУ, 2015. С. 31—41.
6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізації та викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.myvin.com.ua/ua/.../3393.html

References

1. Goryn M.P. Mekhanizm rozvitku promislovogo virobnicztva regionu /M.P. Gorin // Regional`na ekonomika. — 2009. — No. 1. — S. 59—67.
2. Liba N.S. Formuvannya osnovnykh czilej regional`noyi promyslovoi polityky. Naukovij visnyk Khersons`kogo derzhavnogo universytetu. 2017. Vyp. 22. Ch. 2. S. 63—67.
3. Makarenko I.O. Suchasni skladovi derzhavnoyi promyslovoi polityky Ukrayiny. Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. 2010. No. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_3_11.
4. Mishhenko D.A. Udoskonalennya mekhanizmu upravlinnya byudzhethnymi vidatkami v Ukrayini / D.A. Mishhenko, L.O. Mishhenko // Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. — 2017. — No. 3. — S. 13—16.
5. Rozvytok naczional`noyi ekonomiky na zasadakh neoindustrial`noyi modernizacziyi / S.V. Ivanov, V.I. Perebyjnis, Ye.V. Kotov, O.V. Fedirecz`. Upravlinnya ekonomikoyu: teoriya ta praktyka: zb. nauk. pr. K.: IEP NANU, 2015. S. 31—41.
6. Strategiya innovacijnogo rozvytku Ukrayiny na 2010 – 2020 roky v umovakh globalizacijnykh vyklykiv [Elektronnij resurs]. – Rezhym dostupu: www.myvin.com.ua/ua/.../3393.html